

Slovenci, Jugoslavija in slovenska kultura

Ciril
Zlobec

Po Titovi smrti je bila kot rezultat najvišjega političnega navdiha ponujena naši skrbi in skepsi ohrabrujoča poetska sintagma: Po Titu Tito. Stvarnost se seveda ne pokorava takim našim napovedim in pričakovanjem: sprememb, blokad, slepih ulic in neustreznih izbir, razočaranj, medsebojnih sumničenj in obtožb, skratka: vsega hudega je bilo in ostaja toliko, da je za teh osem let že čez vsako mero, saj nas je že nevarno natrgalo v tistem, čemur bi mogli reči, da smo člen med preteklostjo in prihodnostjo. In vendar je to samo pol resnice: v tem svojem pogosto tako osovraženem času doživljamo tudi pravi prepород množičnega, vseljidskega interesa za vse, kar je ali bi utegnilo biti ali postati naša usoda. Prebujeni so doslej neznani potenciali človeške misli, oglašata in krepiata se volja in potreba po dejanju, na opazno višji ravni pripadnosti in zahtev se je oblikovala drugačna, odprta in kritična skupna zavest, nacionalna in družbena. Tudi kulturna. In prav tej kulturni zavesti bodi namenjeno tole uvodno razmišljanje, ki pa bo bolj politično kot kulturno, saj je tudi naša kulturna zavest vse bolj politična. Izhaja iz spoznanja, da je tudi kultura vse bolj odvisna od politike.

Veliko, v vseh plasteh in v vse smeri smo v teh letih razmišljali, in še razmišljamo, o sebi kot narodu, družbi, predvsem o narodu, o slovenstvu, o skupnem slovenskem kulturnem prostoru kot posebni obliki sodobne slovenske nacionalne politike, veliko modrega je bilo rečenega tudi o kulturi in njeni prežetosti z narodom, o kulturi kot eni redkih dejavnosti, ki je hkrati usmerjena navznoter in odprta navzven, v narod in svet. Nedvomno je pri tem znamenje velike stiske, da zmoremo izgovarjati hrabrilne besede o slovenstvu in slovenski kulturi, da pa se nam misel in beseda zatikata, ko gledamo nase in razmišljamo o sebi v jugoslovanskem kontekstu.

Toliko se ukvarjamo sami s sabo, da smo skoraj pozabili na ta jugoslovanski kontekst, v katerem živimo, in smo tudi sami eden njegovih delov, za nekatere, pogosto za mnoge v Jugoslaviji, prav neprijeten del. Ne razmišljati o tej soodvisnosti zdaj preprosto ni več mogoče. V to nas vztrajno in z vse večjo odločnostjo silijo drugi. Najbolj neprizanesljivi nas že poskušajo prikazati kot resnične ali potencialne hlapce kontrarevolucije. Nad vsem tem lahko zamahnemo z roko, sumničavim bratom lahko prezirljivo obrnemo hrbet, toda resnice s tem ne spremenimo, vse bolj se izčrpujemo v spoznanju, da doživljamo največ obtožb, obsojanj, obrekovanj in vsakršnih jezljivih misli prav v času, ko o sebi mislimo, da bi zaradi svoje vsestranske prebujenosti, svoje demokratične in množične volje po dejanju, po napredku in vzponu zaslužili, če že ne spoštovanje, pa vsaj spoštljivo pozornost. Stvar je toliko bolj zaresna za našo večnacionalno državno skupnost, če to, zdaj že institucionalizirano slabo mnenje o nas pri najbližjih primerjamo z razumevanjem, ki ga kot še nikoli doslej uživamo v svetu, celo v tistem širokem svetu, ki še pred kratkim sploh vedel ni, da obstajamo. Ta diametralnost v oceni naših nazorov in dejanj je toliko bolj tragična, kolikor nimamo, Slovenci in drugi narodi v Jugoslaviji dovolj

moči, da bi se kritično in do kraja preanalizirali v svojih mednacionalnih odnosih in skupaj poiskali obliko sožitja, ki si ga sicer ne bi mogli ob vsaki priložnosti, primerni in neprimerni, pripenjati na prsi kot vzvišeno znamenje bratstva in enotnosti, a bi bilo zato toliko bolj zemeljsko uporabno, osnova za uspešnejše delo in za plodno, samoumevno sodelovanje, ki prinaša vsaj pomirjenost, če že ne miru, nacionalno, politično, socialno in duhovno pomirjenost, ki jo zdaj iz dneva v dan bolj pogrešamo.

Napačna je misel, ki rojeva očitek, da se Slovenci iz samega egoizma ali zaradi svojega dekadentno ekonomskega zgledovanja po Zahodu trgamo od domovinskega telesa Jugoslavije, res pa je, da nas skoraj brez izjeme prevzema, blago rečeno, temeljno občutje nelagodnosti, ko razmišljam o sebi v svoji skupni državi, ki noče ali ne more v korak z razvitim svetom, ampak si na vse kriplje prizadeva za jugoslovansko povprečje, bolj kot za enakost, za izenačenje, čeprav na srhljivo nizki ravni, ki nas vse bolj iztiska iz napredne Evrope. O tem, kako bomo komunicirali z združeno Evropo po letu 1992, kot hlapci ali partnerji, pa to nirvansko povprečje sploh ne razmišlja.

Do kraja smo se razšli pred petimi leti ob Skupnih programskih jedrih; razhajali smo se, a so nas na škodo vse skupnosti disciplinirali ob deviznem zakonu pred tremi leti; v imenu magične enotnosti so nam izsilili soglasje ob lansko-letošnji gospodarski resoluciji; z zmagoslavno aroganco so nas preglasovali ob zadnji razpravi v zvezni skupščini, ko smo podvomili, da bi se lahko naši dosežani najvišji državni samoupravljalci spremenili iz slabih gospodarjev v čudodelce in rešitelje. Ko to navajam, se ne napajam niti v cinizmu niti v ironiji, hočem le opozoriti, da gre za tragedijo nerazumevanja, nad katero bi se morala zamisliti vsa Jugoslavija, vendar ostanimo v domačih, slovenskih okvirih.

Milan Kučan je formuliral zelo odmevno misel o pravici do enakopravnega spoštovanja manjšine znotraj ZK, organizacije, pri kateri je še zmerom v veljavi tako imenovani demokratični centralizem. Čeprav so narodi v Jugoslaviji po ustavi enakopravni, ostaja vendar dejstvo, da je lahko zdaj ta zdaj oni narod ali narodnost v položaju, ko mora to svojo ustavno pravico braniti, ko mora svojo zgodovinsko, civilizacijsko, kulturno, jezikovno in vsakršno drugačnost uveljaviti pred večjim narodom ali priložnostno združbo narodov, ki pogosto imajo o bistvenih zadevah bistveno različen interes. Sprašujem se: Ali ni narod, ki se znajde v manjšini ali celo osamljen, enako upravičen kot manjšina v ZK, da uveljavlja vse svoje pravice, zlasti če so stvar njegovega notranjega nacionalnega življenja in svoje drugačnosti nikomur ne vsiljuje, niti ponuja je ne? V času, ko so človekove pravice eno temeljnih vprašanj celo v mednarodnih odnosih, bi moralo biti samo po sebi umevno, da enake ali podobne pravice pripadajo narodu, ki vidi v svoji suverenosti in samobitnosti praktični in etični smisel svojega bivanja. Misel, da je vse, kar je nacionalno, kalen vir zla in da je vsa svetloba, tudi nenaden izhod iz sedanje krize, v absolutni hegemoniji razredne zavesti, je kajpak zmotna, kot je tudi zmotna trditev, da je enotnost, ne glede na njeno raven in na stopnjo soglasja v njej udeleženih delov, edino zveličavna formula za premagovanje vseh kriz in nesporazumov med nami.

V slovenski družbi smo dosegli visoko stopnjo soglasja o tem, kaj slovenski narod je, kako naj živi in kako naj se povezuje z drugimi v Jugoslaviji in v svetu, zato je utemeljeno pričakovanje, da mora v tem smislu

manj dvoumno delovati tudi slovenska politika. Zlasti zakonodajna in izvršna. Imeti in uresničevati moramo svoj dejavni nacionalni program, ki v ničemer ne spodnaša graditve socializma po meri človeka. Takšnega programa niti ni treba posebej formulirati, dovolj razvidno je izpisan v naši javni besedi, politični in kulturni, v naših občutkih in obnašanju, tudi in še najbolj v naših pričakovanjih. Zanesljivo pa ne more biti tisti minimum, ki naj bi ga nam dopuščala v »višje cilje« zadržta skupnost, federacija – dovolj je, če ob tem pomislimo na nekatere ustavne amandmaje – da bi bilo ugodeno nekaterim našim najbolj »trdovratnim« posebnostim, nasprotno: storjeno mora biti vse, da se bodo svobodno in neovirano razvijale vse naše temeljne nacionalne in družbene prvine, tiste, ki nas določajo kot narod. Ne gre samo za družbene dejavnosti, temveč tudi za gospodarstvo, za ohranjanje in krepitev njegove moči kot temelja nacionalne suverenosti in zdrave komponente federacije.

Ob tem je treba seveda nekaj reči: s filozofijo zmage in poraza po formuli 6:2 ne bomo nikamor prišli, narodom je treba zagotoviti ustrezno ekonomsko moč, jo spodbujati in razvijati, vendar ji odvzeti sedanji nacionalno prestižni naboj, ki je glavni razlog številnim sedanjim preprirom. Če bi se politika umaknila iz gospodarstva do tiste meje, kot jo poznamo v razvitem svetu, bi bilo gospodarstvo spet gospodarstvo, trg bi bil resnično trg, ekonomska integracija v vsem jugoslovanskem prostoru pa logičen nasledek interesnega povezovanja, ki ne bi prizadeval nikogaršnje nacionalne suverenosti in samobitnosti. Najnovejše, vse intenzivnejše razmišljanje o močni državi, v kateri bi narodi našli svoje mesto in smisel, ni niti demokratično niti avnojsko niti perspektivno, za slovensko samobitnost in suverenost pa je naravnost pogubno. Osamosvojena moč države, ki je povrh še večnacionalna, kot je Jugoslavija, ne more biti cilj, ki mu je podrejeno vse drugo, je pa lahko močna država rezultat usklajenega, svobodno oblikujočega se življenja vseh njenih delov, vseh njenih narodov in narodnosti.

To je seveda samo ena od možnih smeri v iskanju odgovora, ki si ga zastavlja to naše zborovanje: Slovenci, Jugoslavija in slovenska kultura. Seveda je treba prej reči vsaj besedo, dve o kulturi. Dovolj smo že dokazovali, in o tem najbrž ni nobenega dvoma več, njen buditeljski, osveščujoči, združevalni in utemeljitveni pomen v slovenski nacionalni zgodovini, pa tudi njen delež pri današnji nacionalni zavesti, ki je spodbudno visoka in množična, premalo pa najbrž govorimo o podobnih njenih lastnostih v jugoslovanskem kontekstu: prav v pretoku kulture se uveljavlja kriterij kvalitete, čeprav je izpostavljen vsem nihanjem tekoče produkcije, neideološke in nepolitične oblike ponudbe, skupno iskanje sozvočja s sočasno in najboljšo produkcijo v svetu. Mogli bi celo reči, da je kultura vzorčen primer, kako je mogoče doseči največ in najboljše na ravni in v razmerah politično neobremenjenih odnosov, zunaj vsakršnega diktata.

In če na koncu rečem še besedo pro domo: bolj kot kadarkoli doslej je sleherno človeško, še bolj pa nacionalno življenje komplementarno; če hočemo živeti uravnovešeno, osmišljeno, etično, pa tudi uspešno, ne smemo izločiti nobenega njegovega dela, zato upravičeno zbuja skrb sedanje zategovanje krvniške vrvi okrog vratu vseh družbenih dejavnosti tudi v Sloveniji. Ni opravičila, da tak odnos terjaja nova zvezna zakonodaja, nacionalna politika je dolžna ohraniti tem dejavnostim nacionalno pristojnost. Prav takšna pristojnost je eden od elementov naše nacionalne suverenosti. Premagati pa moramo seveda tudi iluzijo, da nacionalno suverenost

lahko zagotovi to ali ono posamezno področje, stroka, ki najbolj jasno formulira prvine te suverenosti, potreben je resnično vsenarodni konsenz, potrebna je politika, ki iz takšnega konsenza raste. Predvsem takšna politika. Nekaj razlogov za optimizem v tem smislu nedvomno je, tudi nekaj samovšečnosti si pri tem lahko privoščimo, saj je delež slovenske kulturne misli pri tej politični preobrazbi očiten.

Obvladovanje problemov in usmerjanje razvoja

Vladimir
Kavčič

V sedanjem položaju ni mogoče uspešno reševati vprašanj družbenih dejavnosti in s tem tudi kulture, ne da bi pri tem terjali vpogled v globalna družbena razmerja. Sprememb v obravnavanju kulture ne bo mogoče doseči brez sprememb v globalni organizaciji družbe, brez spremenjenih pojmovanj samoupravne organiziranosti, pa tudi ne brez zavestnega, demokratičnega preverjanja družbenega raz-

voja in vrednotenja dejavnikov, ki k temu razvoju bistveno in prvenstveno prispevajo. Izvršni svet je pripravil analizo o dosedanjem razvoju družbenih dejavnosti in o naraščajočem neskladju med potrebami, kakor se kažejo v programih teh dejavnosti, ter med materialnimi možnostmi za zadovoljevanje teh potreb, kakor se kažejo na pojemajoči dohodkovni moči združenega dela v Sloveniji in Jugoslaviji.

Prvi poseg, ki se ob tem logično vsiljuje, je usklajevanje med potrebami in možnostmi. Najbolj poenostavljena, računovodska rešitev tega nasprotja se ponuja z geslom: Toliko dejavnosti, kolikor je na razpolago sredstev. Analiza je poslana v Skupščino SR Slovenije, obravnavana bo v skupščinskih delovnih telesih in nazadnje tudi na skupščinskih zborih, ki bodo iskali bolj ali manj daljnosežne, bolj ali manj kompleksne rešitve.

Pri kulturnih delavcih, zlasti v Kulturni skupnosti Slovenije, je zdaj zahtevna naloga, da svoje področje temeljito in kritično preučijo, v sodelovanju in v koordinaciji z drugimi interesnimi skupnostmi predlagajo takšne rešitve, ki bodo afirmirale in uresničevale trajnejše kriterije, kakšen obseg in vrednosti naj imajo dejavnosti.

Bilo bi skrajno preprosto in neopravičljivo, če bi to razpravo začeli predvsem z ugotovitvijo, da primanjkuje sredstev. Prav tako ni mogoče že vnaprej pristati na stališče zvezne vlade, da v sedanjih kriznih razmerah pušča odprta vrata za skoraj neomejeno širjenje državnega proračuna in da v skupni porabi zahteva omejevanje predvsem v izobraževanju, kulturi, raziskovalni dejavnosti, sredstva tako imenovane sociale pa naj bi ostala čimbolj neokrnjena. Takšno stališče je najmanj demagoško, ker smo čustveno vsi podporniki socialne varnosti, toda socialna varnost, ki bo slonela na predlagani državni politiki, bo kratkega diha, v kratkem bo ostala brez realnih podlag.